

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Николай Михайлов

Относно дисертацията на Петър Иванов Наков

Етични дилеми в края на живота. Проблемът с евтаназията и асистираното самоубийство.

За придобиване на образователна и научна степен доктор.

Представената дисертация е в обем на 150 стр. , прилага се и Автореферат , изпълнен според изискванията на Закона и Правилника на СУ, плюс необходимия брой публикации. Библиографията обхваща 93 заглавия на български и английски език, като тук са включени и линкове към различни интернет източници, които е ползвал дисертанта. Като креативно бих определил решението на Наков да завърши текста на изследването си с две приложения – едното, включващо максими и наблюдения на философи по темата, а второто – прегледна диаграма на етическите дилеми и подходи към евтаназията.

Основната тема на дисертацията е посветена на проблем, който освен медицинско решение има нужда и от етическа рефлексия – този за евтаназията и в един по общ контекст – нравствената санкция на асистираното самоубийство. Още изборът на темата залага и актуалността и необходимостта от такова изследване. Възможностите на съвременната медицина в овладяването на болката, поддържането на живота, преодоляването на доскоро смятани за летални състояния, както отбелязва и дисертанта карат не само медиците, юристите, теолозите, но и етическите философи да преосмислят много традиционни норми и представи, поставят различни хора пред необходимостта да взимат нелеки решения, отнасящи се до живота и смъртта, пораждат и нови нравствени проблеми, които чакат своето ново тълкуване. Както е отбелязал и дисертанта: „евтаназията заема своето особено място и в медицината и биоетиката като едновременно философски, богословски, медицински, морален и правен проблем.“ (с. 4 от дисертацията).

Основната теза в дисертацията на Наков твърди, че евтаназията и самоубийството са автономен морален акт, насочен към запазване на човешкото достойнството и ценност (с.5 от дисертацията). С други думи дисертантът описва и разсъждава върху един въпрос, който бих определил и като фундаментално морален – може ли смъртта да бъде благо за умирация или болния или поне е ли смъртта безусловно зло? За да отговори на този въпрос и да се опита да докаже тезата си, Наков разглежда подробно и на места детайлно в рамките на своето изследване различни подходи, модели, парадигми, съществуващи в рамките на етиката, медицината, правото, политиката, теологията и т.н. обсъждащи правомерността на евтаназията или самоубийството. От етическа гледна точка не мога да не отбележа доброто и изчерпателно изложение, демонстрирано от докторанта на етическите учения на деонтологията, екзистенциализма и утилитаризма по въпросите за човека, самоубийството, свободата и отговорността, размислите върху християнския морал, съвременните постановки на медицинската етика и силното влияние на биоетичния дискурс чрез идеята за автономност и право на самоопределение. Тезата изисква сериозен анализ, защото по определение, от гледна точка на моралните норми, включително тези в професията, индивидите влизат в такива отношения, в които дължат един на друг изключително добро, а не нещо, което може да се определи като непълноценност- страдание, смърт, нещастие. Дисертантът разглежда „два

противоположни лагера“ - онези които смятат че няма особена разлика между убийство и взимане на решение за оставяне на някого да умре (Джеймз Рейчълс) и онези, които смятат че различието между пасивна и активна евтаназия е най-вече в морален аспект (Том Бючъм). (с. 14 от дисертацията). Мисля че тук дисертантът разсъждава умело не толкова по това дали евтаназията е наистина „лека и спокойна смърт“, както я определя класически Бейкън, а по това как и според какви норми трябва да се приема решение за или против нея. Проблемът от етическа гледна точка е в това че решението за (или против) нечия смърт трябва да е продължение на хуманистично, утвърждаващо отношение към онзи, който е изправен пред смъртта. Дисертантът твърди, според мен съвсем основателно в рамките на изложението в своето изследване, че моралните принципи могат да се утвърдят в своето позитивно значение, дори когато на пръв поглед отстъпваме от тях чрез решение за приемане на смъртта. Както отбелязва и самият той, решението за приемане на смъртта като изход в конкретни ситуации не е и не може да бъде морално неутрално (с.20 от дисертацията). От тази гледна точка следва един от акцентите на изследването – разглеждането, сравняването и анализа на позициите на „защитниците и опонентите на евтаназията“. Оказва се че и за двете позиции могат да бъдат изложени достатъчно аргументи – за светостта на живота, за ограничаване на страданието, за индивидуалния избор, за човешкото достойнство и т.н. които носят силен морален заряд и отричат или приемат евтаназията. Особено внимание е обърнато на аргументите за и против „активната“ евтаназия. И това е разбираемо – при „пасивната“ евтаназия, още повече доброволната, лекарят донякъде се дистанцира от пациента и съответните автори я определят като най-допустим и правомерен от етическа гледна точка случай. „Активната“ евтаназия е онази, която среща най-големи трудности за етическо обосноваване. Дори в законодателството на Германия някои видове „активна“ евтаназия са криминализирани. В САЩ често вместо евтаназия се използва термина physician-assisted suicide, т.е. самоубийство с помощта на лекар. Фактът че в някои страни по света е намерен юридически изход чрез специални закони от тежки ситуации, касаещи изборът между живота и смъртта не намалява а сякаш само усилва необходимостта от етическо осмисляне на тези казуси. Ще дам пример - ако приемем че някой друг взема решение вместо болния за поставяне край на живота му, тъй като болният не е в състояние да вземе сам това решение, то това означава ли че този друг приема че и болния би направил съзнателно такъв избор. С други думи в нравствен план това означава оценяване на самоубийството за морално приемливо.. Постигане на дисертанта е опитът да даде собствен отговор на сложните въпроси за моралните различия и собствени аргументи, обосноваващи неговия избор.

Структурата на дисертацията, както отбелязах издава сериозното познание на главните етически теории и парадигми. В достатъчна за целите на изследването степен са описани основните теоретични предпоставки на етиката и връзката им с обекта на научен интерес – етическите проблеми на евтаназията. Разгледан е и изключително интересният от етическа гледна точка проблем за живота като дар от Бога и неговото разрешение по отношение на евтаназията и самоубийството. Изложени са подробно и адекватно съвременните дискусии в по повод на изследователската теза в съвременната медицинска етика чрез позоваване на най-важните автори и техните теоретични позиции. Обърнато е внимание на главните етически проблеми – истина и ценност, добро и зло, автономност и самоопределение, благо. За последното ще отбележа убедителните разсъждения на докторанта дали животът е благо сам по себе си или благо са само положителните му прояви – удоволствието, пълнотата, радостта и т.н. Във философията на Дилтай например животът е „начин на битие“ на човека в света, който носи културни и исторически характеристики, при Бергсон животът е

непрекъсната промяна, „жизнен порив“, противопоставящ се на всякаква неподвижност и заради това е винаги незавършен. Следователно ако човек деградира поради болест или друга причина до елементарно витално човешко равнище, може ли да се твърди, че е жив. Още от Сократ знаем че достойния живот е по висше състояние от живота сам по себе си. От тази гледна точка стои въпроса дали живота, приел форма на (неизлечимо) страдание не може изобщо да се определи като отсъствие на живот във всякакъв смисъл. При решението за евтаназия става въпрос не толкова за избор между различни състояния на живота, както е при общоприетите лични колебания, а за фундаментален избор между живота и смъртта. Тук Наков се спира на интересен от етическа гледна точка дебат - дали ценността (благо) на живота предхожда тази на избора или обратно. (с. 121 от дисертацията). Авторът показва и солидна осведоменост по проблемите на професионалната медицинска етика и биоетиката като изключително актуален и бих казал съвременен тип етическо познание. Дисертантът, донякъде имплицитно, се опитва да отговори и на въпроса за отношенията между медицинската и философската етика. Дали казусите, неочакваните ситуации, сложните отношения в които влизат лекарите със своите пациенти по отношение на запазване или прекратяване на нечий живот могат да бъдат стимул за развитие на философската етика. Може ли от конкретни случаи от медицинската практика етиците – философи да дават окончателни отговори на морални въпроси, например за смисъла на човешкия живот като висше благо. Или обратното – от общо философско човекознание каквото представляват парадигмите на философската етика директно да се търси обяснение за всеки конкретен случай. Дисертантът си дава сметка за липсата на единомислие по този въпрос както в средите на професионалистите медици, така и на етиците. Но важна насока на съвременните биоетика и медицинска етика са етическите оценки на дейностите по поддържане на живота, експериментите с „ин витро“, медицинските начини за борба със страданието и т.н. Именно тук намирам преимущество на такъв тип разработки. В тях, както личи и от изследването на Наков, етическата нормативност се сблъсква с нова проблематика, произтичаща от развитието на медицината, технологиите, експериментите и защо не – комерсиалния интерес. Един от тези нови проблеми е и правото на избор между живот и смърт, който изисква уточняване на практиката на различните субекти, чийто решения са свързани с въпроса за евтаназията и асистираното самоубийство. По този начин дисертацията на Наков със сигурност обогатява и разширява етическото знание у нас в няколко аспекта – в един по широк социален контекст се поставя въпроса за живота и смъртта (гл.2 от дисертацията), разсъждава се по това има ли граници и как се определя автономността на пациента и изобщо на човека изправен пред фундаментален морален избор(гл. 3 от дисертацията), направен е опит да се опише какво представлява болестта като социален и етичен проблем (пак там). В областта на медицинската етика са необходими усилията и на философите и на медиците – това е един от изводите на дисертанта. От тази гледна точка намирам още един аргумент за дисертабилността на темата – релевантността и към съвременната проблематика в биоетиката и силната българска школа в това поле.

Смятам че дисертацията на П.Наков е съдържателно изследване, в което анализите и данните са умело подчинени на главната изследователска тема. Научните приноси и научната новост на резултатите, посочени в Автореферата (с. 5-6) са добросъвестно описани и отразяват обективно постиженията на докторанта, доколкото в полето на биоетиката може все още да бъде казано нещо наистина оригинално. Но в крайна сметка самият факт че отново вниманието на етик се насочва към етическите дилеми пред евтаназията описва тяхната непрекъсната актуалност. От една страна тя се крие в тежката отговорност на такова решение а от друга – в опасността човек да напусне морално допустимите граници заради безпредела на произвола или

злоупотребата. Смятам че дисертационния труд отговаря на всички критерии и изисквания, които дават основания да се присъди на автора му – докторант П. Наков, образователна и научна степен „доктор“.

Доц. д-р Н. Михайлов, октомври 2014 г.